

DE NÉIXER A CASA A NÉIXER A LA CLÍNICA. LLEVADORES DE TERRASSA SEGLE XIX I XX.

Rosa Maria Massana i Ribas

Recepció i acceptació: juliol de 2016

Resum: Presentem una relació de llevadores terrassenques que consten a la Matrícula Industrial i de Comerç de Terrassa conforme pagàvem impostos per exercir la professió des de l'any 1871 fins al 1965 i també d'algunes d'elles en donem una informació més detallada.

Hem dividit aquest període de 94 anys d'activitat obstètrica en dos períodes, de quan els infants naixien a casa, i quan les mares van iniciar progressivament l'etapa d'infantar els nadons a les clíniques.

A Terrassa, l'any 1930 es va inaugurar la maternitat del carrer de la Unió, que encetava modestament l'avenç cap a un model d'assistència maternal mixta, o sigui que hi havia nadons que naixien a casa però cada vegada amb més freqüència ho feien a les clíniques maternals de la ciutat o de Barcelona.

Paraules clau: Néixer a casa, néixer a la maternitat, clíniques, parteres, llevadores, nadons.

Abstract: This document is a list of midwives in Terrassa that figured in the Matrícula Industrial i de Comerç de Terrassa as paying a tax for practicing their trade, from 1871 to 1965, with more in-depth detail about some of them.

We divided this 94 year period of obstetric activity in two terms: one where the infants were born at home and the other starting at the moment when women progressively started giving birth at centres.

In Terrassa, the maternity centre located at street Carrer de la Unió first opened in 1930, and this event marked the start of a modest progress towards a mixed maternity assistance model, where some infants were born at home but, increasingly, more and more of them were birthed at maternity clinics located in Terrassa or Barcelona.

Keywords: Home birth, maternity clinic birth, clinics, midwives, accoucheuse, babies.

Introducció

El registre de la Matrícula Industrial de Terrassa que està dipositat a l'Arxiu Històric Comarcal del Vallès Occidental (AHCVOC), data de l'any 1831 i no ha sigut fins a l'any 1871 que hi hem trobem per primera vegada inscrita la llevadora Francesca Bufí Vilarubí.

En èpoques precedents i a cada població hi havia llevadores que exercien la seva professió, tot i que es desconeixia

Model d'un llibre de registre industrial de l'any 1915 (AHCVOC)

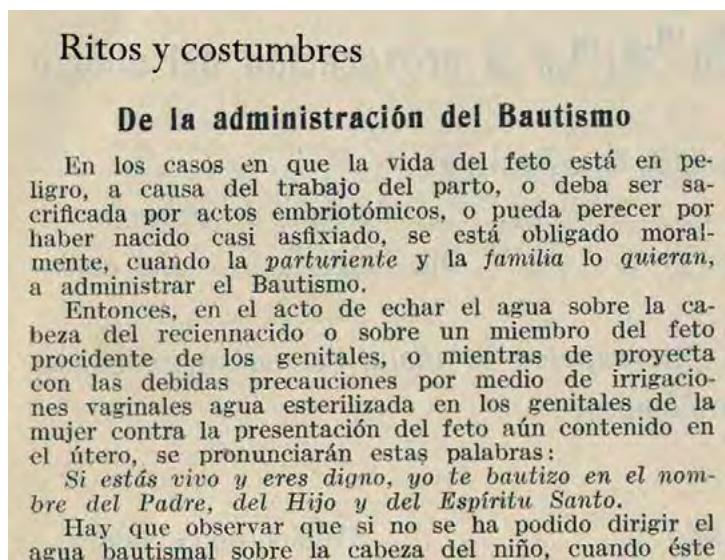
si disposaven d'alguna acreditació formativa, però sí que és cert que tenien la pràctica d'ajudar les parteres a llevar les seves criatures, perquè ho havien après al costat d'una altra dona experta. Aquesta activitat portada per les "llavaneres"¹ no consta als registres com a activitat retributiva.

Hem allargat la consulta de documents fins a l'any 1965, que és el darrer any consultable, cosa que ens ha permès fer sortir de l'anonimat llevadores terrassenques que van tenir a les mans un gran nombre d'egarencs acabats de néixer. Una altra manera de localitzar les llavaneres i llevadores hauria estat mitjançant la revisió dels registres parroquials, perquè quan un nadó estava en perill de mort era la llevadora qui el batejava "sota condició"², és a dir, que després el mossèn l'havia de tornar a batejar perquè el sagrament fos considerat vàlid. Hem trobat models d'aquesta pràctica als registres parroquials de Palafrugell (Baix Empordà) on la primera llavanera documentada que havia batejat un infant data del dia 25 de setembre de l'any 1584.

Néixer a casa (1871 a 1930)

Situem aquesta franja de temps de 52 anys de servei obstètric a domicili que va des d'haver localitzat la llevadora Francesca Bufí Vilarubí (1871) fins a l'obertura de la maternitat de Terrassa, l'any 1923.³

Abans, però, encara que retrocedim en el temps, voldria presentar dues llevadores citades per Daniel Montañá⁴, que va localitzar als registres parroquials. Són **Ramona Pujolà**, que va batejar un nadó al seu propi domicili el dia 18 d'abril de l'any 1652, i la llevadora **Maria Renom**, que l'any 1721 la va trobar registrada als llibres de la parròquia del Sant Esperit en vint-i-cinc ocasions.

José Vicarelli.
*Terapéutica
obstétrica de
urgència. Ritos
y costumbres.*
Barcelona 1932

Per continuar parlant d'aquest període encetat l'any 1871, cal esmentar que l'any 1822 s'havia promulgat la llei de beneficència pública, que atribuïa als ajuntaments la responsabilitat de contractar llevadores que poguessin atendre les parteres mancadades de recursos així com les transeünts. També considerar que l'aigua canalitzada a Terrassa va començar a arribar l'any 1843, cosa que va potenciar la millora de la salut en general. L'any 1857 a la ciutat hi havia 8.721 habitants amb un bon índex de nadons nascuts vius, però l'esperança de vida havia disminuït a causa de les malalties infeccioses que van afectar la població⁵. També es van obrir altres centres sanitaris, fet que va millorar les condicions sanitàries de la població⁶. Les llevadores d'aquest període, que podríem denominar-les **llevadores de llit de matrimoni**, perquè amb freqüència era en aquest llit on infantaven les mares, eren:

Francesca Bufí Vilarubí. Va néixer a Terrassa el dia 17 de desembre de l'any 1803, es va casar amb el terrassenc Josep Rodó Gorina i va enviudar quan tenia 54 anys. Una cunyada seva també era llevadora, Narcisa Vilagran Forgas. Va obtenir el títol de matrona l'any 1861 i l'any 1871 l'hem vist que pagava 26,50 pessetes anuals corresponents a impostos per exercir la professió. Estava domiciliada al carrer Sant Fructuós.

Caietana Sivillà Martí. Va néixer a Barcelona l'any 1822 i l'any 1854 exercia a Terrassa. Ens consta que des del 1868 fins al 1887 pagava impostos professionals. Tenia el domicili al carrer Sant Pau i més tard també al carrer Nou núm. 33.

Raimunda Rodó Gorina. Va néixer a Terrassa l'any 1823 i vivia al carrer Sant Josep. L'hem trobat inscrita a la Matrícula Industrial amb el cognom de Guitart, que era el del seu marit. Després de revisar el cens municipal de l'any 1860 hem vist que el seu cognom era Rodó. El matrimoni va tenir cinc fills i de l'any 1859 al 1865

pagava impostos.

Madrona Rosell o Tusell. Va viure al carrer de la Font Vella i també al de Cantaré, número 9. Consta que l'any 1890 pagava impostos i l'hem vist a dos domicilis: al carrer Cantaré, 9 i Porta Nova, 14.

Un tipus d'orinal anomenat "perico"⁷

Anna Torruella Vilallonga. Va néixer a Santpedor el dia 17 de juny de l'any 1857, es va casar als 19 anys amb Pere Puig Alavedra, natural d'Olesa de Montserrat, el dia 16 d'abril del 1876. Es va graduar l'any 1887. Era bastant freqüent que les llevadores estudiessin la carrera després d'haver-se casat i tingut fills. Vivia al Passeig, núm. 44

Caïetana Casas. Només sabem que pagava impostos des de l'any 1872 fins al 1875 i que vivia al carrer Cremat.

Dolors Rosich Vila. Va néixer a Barcelona el dia 15 de març de l'any 1846, es va casar a l'edat de 20 anys amb Feliu Humet, d'estat vidu i natural de Castellar del Vallès.

Ramona Sivillá Martí de l'Alavedra. Consta que estava domiciliada al carrer Sant Pau núm. 12 i l'any 1890 pagava impostos.

Un anunci aparegut en un diari local deia: *“Doña Ramona Sivilla de la Alavedra, comadróna de la presente ciudad. Participa al público y a sus clientes en general, haber trasladado su gabinete de consultas a la calle Fuente Vieja 22, Tarrasa “ (4/2/1894).* També li hem vist un nou domicili al carrer Sant Cristòfol núm. 23 i també al carrer Sant Pau núm. 12. Possiblement era germana de Caïetana Sivillá Martí, que hem vist anteriorment. D'acord amb altres recerques que sobre llevadores he dut a terme, s'ha vist que sovint les llevadores estaven emparentades.

Carmen Valldeperas Vallès. Va néixer a Manresa el dia 25 d'agost de l'any 1828 i va ser batejada a la parròquia de Santa Maria de Terrassa. Es va casar l'any 1854 quan tenia 26 anys amb Ramon Vilagran, natural de Barcelona, i era fill de Teresa Forgas i germà de la llevadora Narcisa Vilagran Forgas (1824).

Nom	Domicili
Balma Castillón, Assumpció	Plaça de la Creu, 15
Castañé, Enriqueta	Puignovell, 17
Coll, Maria Rosa	Rambla d'Egara
Cortada Valldeperes, Anna	Sant Isidre, 39
Duran Hernandez, Eduvigis	Sant Quirze, 20
Font Rubionet, Francesca	
Grau Cupons, Carmen	Crta. de Rubí, 128
Griño Cuadrat, Francesca	Nou, 21
Jordan Seto, Lluïsa	Rambla d'Egara, 65
Llopart Julià, Concepció	Baldrich, 4
Llopart Vila-Mates, Gertrudis	Irineu, 39
Matas de Gel, Saturnina	Irineu, 39
Montañá Ballaró, Anita	Creu, 59
Nebot Gil, Maria Magdalena	Església, 5
Pérez López, Marcelina	Rambla d'Egara, 245
Pont Ubach, Teresa	Baldrich, 4

Vivia al carrer Porta Nova, 14, i segons el diari *La Comarca* els anys 1892 i 1894 s'anunciava com a llevadora, cosa que ens permet saber també que havia obtingut el títol l'any 1863.

Les llevadores que tot seguit presentem són les que van exercir la professió fins a l'any 1923 i de les quals només sabem el nom i en ocasions el domicili. Estan situades per ordre alfabètic, no segons els anys que van exercir.

Primers passos per néixer als hospitals.

Des de l'any 1930 fins al 1965, aproximadament, podem dir que va ser un període de transició perquè les llevadores tant podien exercir en un centre maternal de titularitat pública, com podia ser la maternitat de Terrassa, com als domicilis particulars o bé de beneficència municipal, ja que en ocasions la mare infantava a llocs inesperats, sovint si es tractava d'una gestant transeünt.

A partir dels anys trenta, durant la República, la Guerra Civil Espanyola i fins ben entrada la dictadura, les llevadores i altres professionals sanitaris no consten registrats a la Matrícula Industrial, és a partir de l'any 1947 quan els tornem a trobar representats.

Pel que fa a la dinàmica de l'activitat professional d'aquestes llevadores es adient considerar que van començar a viure l'eclosió del *baby boom*⁸, i més a Terrassa, on l'índex de natalitat es va veure incrementat per l'arribada de persones d'altres indrets de la Península.

Les llevadores que tot seguit presentem estan posades per ordre alfabètic i algunes d'elles van exercir més enllà de l'any 1965, però les hem incloses perquè alguna col·lega ens ha lliurat el seu nom.

A partir de la dècada dels anys setanta va ser quan les llevadores van passar d'atendre les parteres **al llit de casa** a atendre-les a la **llitera ginecològica** de les clíniques i hospitals.

Part en un hospital (cedida per Filomena Pla)

Actualment, i potser també amb l'objectiu d'incorporar, en part, el model assistencial que aplicava la llevadora terrassenca Francesca Llonch, algunes llevadores s'organitzen de manera que les famílies que ho desitgin, puguin infantar els seus nadons a casa. De poc va anar que a Espanya les llevadores deixessin d'existir perquè durant vuit anys no en va sortir cap promoció⁹.

Llevadores de les quals disposem de més informació.

Presentem quatre llevadores de les quals hem pogut conèixer algunes coses més de la seva persona i activitat realitzada.

Josepa Adell Ferrer (Riudecanyes 30-9-1903 - Terrassa 14-12-1975)

La Josepa l'any 1937 va ser contractada per exercir a la maternitat de Terrassa, situada al carrer de la Unió, i també va treballar a la Mútua. En conjunt va realitzar la seva professió durant més de quaranta anys. Per saber-ne més podem adreçar-nos a la referència del final del article¹⁰.

Llevadores des del 1930 fins més enllà del 1965

Nom	Domicili i d'altres
Adell Ferrer, Josepa	Maternitat i Mútua
Aguilar, Liria,	Passeig, núm. 62
Ballera Pujaltó, Manolita	Creu, núm. 15, casada amb Gaspar Ballbé
Balma Castillon, Assunció	Llevadora municipal 1959. Creu, núm. 15
Baquès Vendrades, Rosa	
Colomer Flotats, Maria	Rambla d'Egara, núm. 287
Cortada Valldeperes, Anna	Sant Isidre, núm. 39
Cuguero, Rosa	Una de les primeres dones a conduir Vespa
Cupons Maronés, Catalina	Galileu, núm. 5
Del Moral Camaño, Carmen	Mútua de Terrassa
Gallardo, Vicenta	CAP de la Rambla
Jerez, Rosa	Mútua de Terrassa
Jordan Setó, Lluïsa	Rambla d'Egara, núm. 75
Llonch Badiella, Francesca	Pionera de la implantació del part sense dolor a Terrassa
Montagut, Florinda	
Nicolàs Sansó, Magdalena	Prat de la Riba, núm. 85
Olivet Malet, Josefa	Goleta, núm. 3
Ortiz, Antònia	
Pérez López, Marcelina	Arquímedes, núm. 254
Pla, Filomena	Mútua
Rebullida Conesa, Carmen	Torres, Francisca
Serna, Nicol	Treballava a Mútua de Terrassa
Sort Traveset, Palmira	Mútua de Terrassa
Torra Letosa, Teresa	Serrano, núm. 16. Feia parts a domicili
Turu, Maria Rosa	Sallent Vidal, Carmen
	Sant Gaietà, núm. 49

Josepa Adell (cedida per Antònia Bruguè)

Instrumental emprat per les llevadores (Rosa M. Masana)

Francesca Llonch Badiella (Terrassa 14-7-1906 - 12-2-1982)

Llevadora docent i pionera a implantar a Terrassa el mètode psicoprofilàctic o part sense dolor. Es pot consultar la referència del final de l'article¹¹.

L'Ajuntament li va dedicar una plaça pública amb el seu nom al barri de Ca n'Aurell.

Francesca Llonch (cedida família Llonch)

F. Llonch assistint a un bateig de la família Olea-Serrat (imatge família Masana)

Carmen del Moral l'any 1980
(cedida ella)

Palmira Sort, la segona, al terrat de la Mútua amb Rosa M. Masana (cedida per Carme Ribes)

Carmen del Moral Camaño (Terol 23-9-1910 -Terrassa ?)

L'any 2003 vaig tenir una conversa amb la Carmen, que en aquell moment vivia al carrer Prat de la Riba núm. 146. Era vídua de Baltasar Serrano i el matrimoni no havia tingut fills. Em va advertir que amb 93 anys d'algunes coses potser no se'n recordaria. Va estudiar la carrera de practicant i llevadora a l'Hospital Clínic de Barcelona¹², més endavant va fer la convalidació dels estudis de practicant pels d'Ajudant Tècnic Sanitari (ATS), també va cursar l'especialitat d'ATS d'Empresa, tasca que va realitzar a Terrassa i a Rubí.

Va comentar també com a fet curiós que havia assistit el primer nadó que naixia a la recent inaugurada Clínica Maternal de Mútua de Terrassa l'any 1949 i que coincidia amb el seu primer dia de guàrdia.

Va treballar amb les col·legues Adell, Olivet, Balma i Magdalena Nicolàs i es va jubilar de llevadora als 65 anys i de practicant als 70. Comentava: "Llàstima, que fins fa poc guardava els registres dels parts particulars que havia fet, no em podia imaginar que algun dia tinguessin algun tipus d'interès estadístic."

Encarna Gascon¹³ va publicar en el seu llibre dues entrevistes que havia fet a les llevadores **Carme Rebullida Conesa i Palmira Sort Traveset**. Per això només les citem, i per si a algú li interessa es poden consultar.

Comentar que amb la Carme Rebullida vàrem coincidint treballant juntes a l'hospital del Tòrax de Terrassa, ella en qualitat de treballadora social i jo de cap de l'escola d'Infermeria. També vaig treballar amb la Palmira Sort a Mútua de Terrassa i ajudant-la a fer un part d'urgència a Martorell.¹⁴

Filomena Pla (cedida ella)

Filomena Pla Mas

La Filo, com era anomenada, va néixer a Mura el dia 29 de juliol de l'any 1929.

Va treballar d'auxiliar de clínica a l'hospital de Mútua de Terrassa, on va passar per diversos serveis fins que l'any 1970 es va matricular a la Facultat de Medicina de Barcelona per cursar la carrera d'ATS i tot seguit va continuar estudiant l'especialitat de llevadora, i va obtenir el títol l'any 1976.

Després de finalitzar els estudis va treballar a l'hospital del Parc Taulí de Sabadell i més tard es va traslladar a Eivissa per ocupar una plaça de llevadora oficial. A l'illa s'hi va estar trenta mesos i en tornar va exercir a la Mútua de Terrassa i també al consultori de Rubí, més endavant també va treballar a l'hospital de Sant Llàtzer de Terrassa.

Explicava que durant l'exercici de la seva professió havia assistit tot tipus de parts, tant normals, distòcics, ràpids o també prolongats i sempre en un centre sanitari.

Recordava les seves companyes Liria Aguilar, Teresa Riba, Lúdia Gambau, Alba Navarro, Rosa Jerez i Nicol.

Abans que pogués veure publicada aquesta referència professional, la Filo va morir el mes de desembre de l'any 2015, en tenim feta una crònica tipus anecdotari.¹⁵

Notes

- 1 Llanerera: terme que apareix al diccionari d'Alcover Moll, que era emprat a l'Empordà i el Rosselló en referència a les dones que tenien per ofici llevar criatures.
- 2 Generalment eren dones que havien après l'ofici al costat d'una altra que n'era experta.
- 3 Rosa M. Masana. *Llevadores de Palafrugell, 165 anys d'història*. Edita Associació Suport a la Dona de Palafrugell, 2006. A les pàgines 15 i 16 parla de les llavaneres que van batejar nadons. En ocasió d'escriure aquest llibre vaig localitzar també a la Facultat de Medicina de Barcelona algunes dades de llevadores terrassenques. Hi ha un exemplar d'aquest llibre a l'AHCVOC.
- 4 Daniel Montaña. *Aspectes sanitaris del Terme i Vila de Terrassa en els segles XVI, XVII i XVIII*. PPV, Barcelona, 1987, pag. 46. També diu que el barber Pere Domingo va treure la criatura una vegada morta la mare i també morta la criatura. Al segle XVII els barbers feien tasques de cirurgia, com sangries i desbridar abscessos.
- 5 Terrassa va patir una epidèmia de tifus l'any 1809, de còlera morboasiàtica els anys 1854 i 1865, que van ocasionar 6.419 defuncions i, segons Vidal Cañameras, dels 293 infants nascuts durant aquest any en van morir 132, l'equivalent a una taxa de defunció del 450,51. També el còlera de l'any 1885 al 1886 i l'epidèmia de grip dels anys 1918 i 1919 van produir 214 defuncions. Una gran millora per a la salut va ser l'arribada de l'aigua canalitzada la ciutat l'any 1843. El cens d'habitants de Terrassa l'any 1860 era de 873 persones i durant aquest any van néixer 321 nadons,

l'equivalent a una taxa de natalitat del 32,50. L'any 1897 la xifra d'infants nascuts va ser de 451 i també hi va haver 26 avortaments. - Vidal Cañameras-.

- 6 La casa de beneficència de Sant Llätzer data de l'any 1842, i el 1869 va ser traslladada on actualment hi ha el mercat de la Independència. L'any 1882 es va obrir el centre mèdic del carrer de la Palla, que atenia malalts pobres i també accidentats. Més tard, l'any 1916, el traslladen al carrer Sant Quirze, un edifici enderrocat als anys cinquanta. L'any 1911 s'inaugura el sanatori de can Viver de Torrebonica, que més endavant va comprar el Patronat Antituberculós. El desembre del 1942 s'implanta a Espanya el Seguro Obligatorio de Enfermedad (SOE), que va proporcionar assistència als treballadors assegurats, i l'any 1952 es va inaugurar el Sanatori antituberculós de Terrassa. A la dècada dels anys seixanta els centres hospitalaris de Terrassa van començar a donar assistència a les parteres.
- 7 De pericos, encara hi ha cases que en guarden algun, per exemple el que era de la Conxita Torres, que ara preserva Francesc Massana. El perico l'empraven algunes dones embarassades quan trencaven aigües i també el feien servir per aplicar al perineu vapors d'infusions perquè els afavorís la dilatació durant el part.
- 8 Terrassa l'any 1950 tenia 58.000 habitants i l'any 1970 va passar a incrementar la xifra fins a 138.697 habitants. La llevadora Maite Cubells comentava que entre els anys 1971 i 1975 a l'hospital de la Vall d'Hebron de Barcelona es feien uns 100 parts al dia.
- 9 Gloria Seguranyes informava que el curs acadèmic 1986-1987 va ser el darrer que les infermeres podien realitzar l'especialitat d'obstetrícia, perquè no s'havien presentat els documents d'homologació dels estudis a la CEE. Després de vuit anys d'impàs es va poder cursar novament aquesta especialitat.
- 10 Josepa Adell Ferrer. Rosa M. Masana consultable a internet: i també en format paper a l'ACVOC-AHT. <http://www.rosammasana.com/?p=753>
- 11 Francesca Llonch Badiella dins el llibre *Elles, terrassenques del segle XX*. Rosa M. Masana Ribas. Col·lecció investigació I + D dona. Terrassa, 2000. (exemplar a l'AHCVOC), també a internet. <http://www.rosammasana.com/?p=1456>
- 12 En principi els estudis d'infermera, practicant i de llevadora s'estudiaven per separat, va ser l'any 1958 quan es van unificar les tres carreres en una sola titulació anomenada d'Ajudant Tècnic Sanitari (ATS) i per cursar obstetrícia, o sigui per exercir de llevadora, s'havia d'haver cursat prèviament els estudis d'ATS.
- 13 E. Gascón. *Llevadores en acció: llevant nadons, lligant melics*. Barcelona, 2013.
- 14 Un dia que tornàvem de Barcelona amb cotxe, la Palmira Sort va dir: "Passem per l'ambulatori de Martorell per veure com els va la guàrdia". En arribar veiem que a fora a la porta hi havia el conserge nerviós perquè a dins una partera anava de part i la llevadora no arribava. Entre les dues, jo com a infermera però seguint instruccions de la Palmira, vàrem atendre la partera i el nadó, que va néixer satisfactoriament sense cap tipus de complicació.
- 15 Filo Pla Mas (Mura, 1929 – Terrassa, 2015) <http://www.rosammasana.com/?p=4508>